

LISZT FERENC¹ CHOPIN ÉS A FÁJDALOM²

A handwritten signature of Frédéric Chopin in black ink. The signature is written in a cursive, flowing style, with the first letter 'F' being particularly large and ornate.

Maria Wodzińska: **Frédéric François Chopin** (1835)
(eredeti nevén: Fryderyk Franciszek Chopin, lengyel levelezésében olykor Szopen is
Żelazowa Wola, 1810. március 1. – Párizs, 1849. október 17.)
lengyel zeneszerző és zongoravirtuóz.

FÁJDALOM ANTIK OLDALA egészen ki van zárva a Gyászindulóból. Semmi sem emlékeztet benne Kasszandra dühöngésére, Priamos megalázkodásaira, Hekabé örvényezésére, a rabul ejtett trójai nők kétségbeesésére. Sem éles kiáltások, sem rekedt nyögések, sem istentelen titkozódások, sem dühös szidalmak nem zavarják meg egy pillanatra sem a Gyászinduló panaszát,

1 Részlet Liszt Ferenc zenetörténeti jelentőségű Chopin-könyvéből. Az őszinte barát megrendítő vallomása ez a könyv, amelyet Liszt közvetlenül Chopin halála után írt meg. Szemelvényt a Zeneműkiadó 1960-ban megjelent hézagpótló kiadványából (szerkesztette és fordította Hankiss János), Liszt Ferenc válogatott írásainak I. kötetéből való.

2 Muzsika 1960/ 3.

amely olyan, hogy szeráfióhajtásnak tarthatnád. Fenséges hit semmisítette meg ennek a keresztyén Ilionnak menekültjeiben a szenvedés keserűségét, s egyidejűleg a levertségből eredő gyávaságot is, ezért fájdalmukban semmi sem maradt már ezekből a földi gyöngeségekből. Bánatuk felszakad a vértől és könnytől nyirkos földről, az ég felé lendül s a legfőbb bíróhoz folyamodik, és olyan buzgó esdekléssel könyörög hozzá, hogy aki hallgatja, majd a szíve szakad meg a magasztos részvét súlya alatt. A gyászos énekbeszéd, bármily ríkató, olyan átható édességű, mintha már nem is erről a földről jönne. Mintegy a nagy távolság által fátyolozott hangok készítenek felül nem múlható áhítatra, mint hogyha maguk az angyalok énekelnének s ezek a hangok már az isteni trónus körül szállonganának.

De azért tévedne, aki azt hinné, hogy Chopin minden művéből hiányoznak azok az izgalmak, amelyekből kivetkőztette ezt a fönséges lendületet. Az ember talán nem is képes állandóan ilyen energikus önmegtagadással, ilyen bátor szelídséggel érezni. Tompa harag, elfojtott düh műveiben nem egy helyen felvillan. Több etűdje és scherzója sűrített elkeseredést, majd gúnyos, majd gögös kétségbeesést fest. Múzsájának ezek a komor feddései észrevétlenebbek s megérthetlenebbek maradtak, mint nyugodtabb színezésű költeményei, mert az érzelmeknek arról a területéről származtak, ahova kevesebb ember hatolt még le s amelynek szeplőtlen szépségű formáit kevesebb szív ismeri. Chopin személyes jelleme is hozzájárulhatott ehhez. Jóindulatú, nyájas, baráti kapcsolataiban könnyebben kezelhető, egyenletes és derült hangulatú lévén, alig sejtette valakivel lelkének titkos vonaglásait.

JELLEMÉT nem volt könnyű felfogni. Ezer árnyalatból állt, s ezek keresztezték s „a prima vista” az érthetlenségig leplezték egymást. Könnyű volt tévedésbe esni gondolata lényegére nézve, mint általában a szlávokkal van az ember, akiknél az egyenességgel és a közlékenységgel, a bizalmaskodással és a modor megnyerő fesztelenségével nem jár föltétlenül a bizalom és az őszinte baráti vallomás. Érzéseik úgy nyilatkoznak és rejtőznek, mint a maga köré tekeredett kígyó csavarodásai; csak nagyon figyelmes vizsgálattal találni meg gyűrűik összefüggését. Hiszékenység volna szaván fogni bók és udvariasságukat, látszólagos szerénységüket. Ennek az udvariasságnak és szerénységnek formái szokásaikkal függenek össze s ezeken sajátosan érzik régi keleti kapcsolataik hatása. Anélkül, hogy a legkevésbé is rájuk ragadt volna a muzulmán hallgatagság, a szlávok bizalmatlan tartózkodást tanultak belőle a szív finom és benső húrjaira tartozó dolgokban. Csaknem biztosra veheti az ember, hogy amikor magukról beszélnek, sok mindent elhallgatnak s ez beszélgetőtársuk fölött az érzés vagy érzés előnyeit biztosítja számukra, mert az így olyan körülményt vagy titkos indítékot nem tud, amelyért leginkább

csodálná vagy legkevésbé becsülné őket a világ; ők az ilyen apróságokat finom, kérdő, észrevehetetlenül gúnyos mosoly mögé rejtik. Minden körülmények közt szeretik kiélvezni a bolonddá tétel örömét, a legszellemesebbektől és legtréfásabbaktól a legkeserűbbekig s leggyászosabbakig; – azt mondhatnánk, hogy ebben a gúnyoros ámitásban a maguknak tulajdonított felsőbbség gögje játszik, amelyet azonban az elnyomottak gondosságával fátyoloznak el.

Chopinnek vézna és gyenge szervezete nem engedte meg, hogy szenvedélyeit erőteljesen kifejezhesse; ezért barátainak csak azt szolgáltathatta ki magából, ami szenvedélyeiben szelíd és szeretetteljes volt. A nagyvárosok siető és gondterhelt világában, ahol senkinek sincs ideje arra, hogy mások sorsának rejtélyeit megfejtse, s ahol mindenkit csupán külső magatartása szerint ítélnék meg, kevés embernek jut eszébe olyan pillantást vetni a másikra, amely a jellemek felületénél mélyebbre hatol. De, akiket bensőbb és gyakoribb kapcsolatok hoztak közelebb a lengyel muzsikushoz, azoknak volt alkalmuk megfigyelni egy-egy pillanatban, hogy türelmetlenné tette és bántotta, hogy olyan könnyen elhitték, amit mondott. A művész, sajnos, nem bosszulhatta meg az embert!... Egészsége nagyon gyöngye volt ahhoz, hogy játéka hevesességével árulja el ezt a türelmetlenséget, így hát abban keresett kárpótlást, hogy hallgatta, amint más játszotta el – a nála hiányzó erővel – azokat a lapjait, amelyeken a felszínen úszik annak az embernek szenvedélyes haragja, akit bizonyos sebek mélyebben sértettek, mint bevallani szeretné, amint fenn úsznának a fellobogózott, bár süllyedő hadihajó körül a hullámok által letépett oldalainak roncsai.

EGY DÉLUTÁN csak hárman voltunk, Chopin sokáig játszott. Egy nagyon előkelő párizsi hölgy volt még ott, mindinkább erőt vett rajta valami kegyes áhítat, olyasféle, ami a meglepett utast fogná el a Törökország mezein elszórt sírkövek láttára ott, ahol messziről még mosolygó kertet sejtettek a ligetek és a virágágyak. Megkérdezte Chopint, honnan jó az az akaratlan tisztelet, amely szívét olyan szobrok előtt is meghajtja, amelyek látszólag csak kedves és bájos tárgyakat ábrázolnak? Milyen néven nevezné ő azt a különös érzést, amelyet úgy zárt alkotásaiba, mint ismeretlen hamvakat pompás, művészi gonddal kidolgozott urnákba? ... Chopin ellenállását megtörték a szép pillákat áztató szép könnyek. Őszintén felelt, pedig az őszinteség ritka ennél a művésznél, aki annyira bizalmatlan volt mindenben, ami a műveinek ragyogó ereklyetartóiba temetett személyes relikviáit érintette. Azt felelte, hogy a kérdezőt nem vezette félre a szíve méla elszomorodásában, mert akármilyen lobogók a művész vidámságai, azért sohasem szabadul attól az érzéstől, amely mintegy szívének talaja s amelyre csak saját nyelvén talál szót, mert egyetlen nyelvben sincs

megfelelője ennek a lengyel szónak: „żal”!³ (kiejtve: zsál) Csakugyan sokszor is ismételte, mintha a füle szomjazott volna erre a hangra, mely számára a végtelen Panasz szülte érzések egész skáláját magába foglalta, a megbántástól a gyűlöletig, – ennek a keserű gyököknek áldott vagy mérges gyümölcseit.

„ŻAL”! Különös változatosságú s még különösebb filozófiájú, nagyon különös főnév! Különböző vonzatokkal használható és a beletörődött, zúgolódás nélküli bánat minden elérékenyülése és minden megalázkodása benne van – míg tárgyesete a tényekre és a dolgokra vonatkozik. Azt lehetne mondani, hogy ilyenkor szelíden meghajol a gondviselésszerű végzet törvénye előtt s akkor így fordítható: „vigasztalhatatlan bánat jóvátehetetlen veszteség után”. De amint az emberhez fordul és tárgyesete helyett közvetett vonzattal áll, előljárót véve magához, amely e felé vagy a felé az egyén felé irányítja, azonnal megváltozik az arculata s akkor már nincs rokonérezelmű párja sem a román, sem a germán nyelvek csoportjában. – Emelkedettebb, nemesebb, szélesebb érzést fejez ki, mint a francia „grief” szó, mégis a harag csíráját, a szemrehányások lázadását, a bosszú fontolgtatását jelenti, az engesztelhetetlen fenyegetést, mely a szív mélyén mormol, vagy a visszavágás alkalmát lesve, vagy hasztalan keserúséggel táplálva magát. Igaz, hogy a „żal” mindig színezi Chopin műveinek egész nyalábját, hol ezüstös, hol égő fényvel. Még legédesebb álmódoságaiból sem hiányzik.

Az egyetlen fennmaradt fényképfelvétel Chopinről (1848)

³ A lengyel żal szó értelmezése: sajnálat, bánat, gyász, megbánás, fájdalom, szomorúság, bűntudat, szánalom, baj, tragédia, kín stb.

Simon Balázs

Z S Á L

A nyár nekem a Belvederei
Apollo arca. Mikor saját zuhogó
Nyilai után tekint. Mintha ő is
Csodálkozna.

A barkarola ritmusa, ahogy a
Csónak ring örökké egyformán,
S ahogy a hullámok locsognak és
A lankadt énekszó.

Egy fojtott hang, ami meg akar
Győzni, csak nincsen nyelve, ezért
Igéz – végig a tikkadt délutánon,
És bársonyokban áll az idő,
Végigkígyózik bent a révülés. Chopin
Barkarolája.

Hallom, ahogy egymás után sokszor
Elmondja lengyelül: „Zsál”. Ez a
Nyár. És ahogy Liszt lefordítja. Zsál
A kimért sorsot eltűrni, és a
Veszteség utáni fájdalom. Olyan közöny,
Amit a lasan dermedő lávához hasonlítanék,
Ami néhol még megremeg, és megőrzi, amit
Befed. De zsál, ha forr a gyűlölet, a
Szitok kifakad és mar a bosszúszomj,
Valami kérlelhetetlen morajlás, amilyen a
Vulkán gyomráé.

A zsál: bosszúra éhesen keserűséggel
Jóllakni.

Ahogy az utolsó George Sand-os nyáron,
A Nohant-i kastélyban megírja betegen,
Félig behajtott spaletták mögött még
A barkarolát.

/1996/